

Стаття надрукована: Кузьменко В. Повісті Т. Шевченка крізь призму епістолярної форми / Володимир Кузьменко // Тарас Шевченко і сьогодення: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – Сімферополь: ФОП Куртбедінова Д. А., 2014. – С. 49–57.

УДК 821.161

Володимир Кузьменко

ПОВІСТІ Т. ШЕВЧЕНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕПІСТОЛЯРНОЇ ФОРМИ

Стаття присвячена аналізу епістолярної форми в російськомовних повістях Тараса Шевченка «Близнецы», «Музыкант», «Художник», «Прогулка с удовольствием и не без морали». Як творчий прийом форма листа використана також і в «Автобиографии Т. Г. Шевченко, писанной для "Народного чтения"». Розкривається роль епістолярної форми в сюжетно-композиційній структурі творів, а також як засіб характеристики персонажів.

Ключові слова: епістола, лист, епістолярна форма, епістолографія, російськомовні повісті.

Статья посвящена анализу эпистолярной формы в русскоязычных повестях Тараса Шевченко «Близнецы», «Музыкант», «Художник», «Прогулка с удовольствием и не без морали». Как творческий прием форма письма использована также в «Автобиографии Т. Г. Шевченко, писанной для "Народного чтения"». Раскрывается роль эпистолярной формы в сюжетно-композиционной структуре произведений, а также как средство характеристики персонажей.

Ключевые слова: эпистола, письмо, эпистолярная форма, эпистолография, русскоязычные повести.

Незважаючи на те, що спроби наукового осмислення художньої прози Тараса Шевченка мали місце ще за життя письменника (пошлюсь, для прикладу, хоча б на листи М. Осипова, С. Аксакова, П. Куліша до Т.

Шевченка), ще й нині його повісті – малодосліджена сторінка творчої спадщини митця. Діапазон різноманітних думок про російськомовні повісті Шевченка (гадаю, саме так варто їх означувати – «російськомовні», а не «російські», як це можна прочитати чи не в усіх шевченкознавчих студіях, написаних з позицій «об’єктивного, єдино правильного» підходу до вивчення творчого доробку основоположника нової української літератури) містив як позитивні, так і негативні відгуки. Одні критики зауважували авторові московських творів, що він «зневажить їми себе перед світом, да й більше нічого» [3, 126], інші давали повістям високу оцінку, порівнюючи їх з коштовними діамантами й наголошуючи на «громадном даровании автора» [4].

Праці С. Єфремова, І. Айзенштока, І. Пільгука, Є. Кирилюка, Л. Кодацької та деяких інших дослідників, безперечно, розширили наші уявлення про автобіографізм повістей Т. Шевченка, поетику його прозового доробку, синкретизм художнього мислення тощо. Однак досі ще ніхто з літературознавців не перечитав Шевченкові твори крізь призму епістолярної форми. Можливо, через те, що оприлюднення всілякого роду достовірно-суб’єктивних джерел, як от: листування, мемуарів, щоденників і т. п., ще донедавна було вкрай обмежене. Верхи відчували відразу до листування з його між особою закритістю, оскільки ні перлюстрації, ні оперування «викритими» приватними кореспонденціями на допитах НКВС (МГБ-КДБ) не забезпечували «глобального контролю» над особистістю.

Неважко тепер зрозуміти, чому в попередні десятиліття будь-які розробки проблем епістолографії чи навіть мемуаристики вважались «неперспективними».

Отже, епістолярна форма (від гр. *epistole* – послання, лист) – форма композиції літературних творів різних жанрів – може бути домінуючим принципом побудови твору (в такому випадку він написаний у вигляді листів автора або персонажа чи листування персонажів між собою) або

використовуватися у тексті поряд з іншими композиційними формами, як це зроблено, наприклад, у повістях Шевченка.

Першовитоки епістолярної форми сягають греко-римської античності. Композиційну структуру «листа», зокрема, використовували Горацій у «Посланні до Пізонів», Овідій у «Листах з Понта», Еврипід у трагедії «Іфігенія в Тавриді» та Плавт у багатьох своїх комедіях.

На східнослов'янському ґрунті простежується з XII ст., передусім у творах з християнською, кодо-модусною присутністю (так звані, фіктивні листи, богословські трактати, відкриті листи, «поучення» Феодосія Печерського, Володимира Мономаха, Кліма Смолятича та інших державних і церковних діячів).

З XVIII ст. проникає майже в усі літературні жанри, насамперед, у журналістику: журнали Стіля і Аддісона в Англії, Новикова, Крилова та інші в Росії. Виникають навіть своєрідні газети-листи Рейнеля, М. Грімма. Домінує в архітектоніці «Щоденника для Стелли» Дж. Свіфта, у філософському романі «Перські листи» Ш. Монтеск'є, в романах «Памела» і «Клариса» С. Річардсона, «Юлія, або Нова Елоїза» Ж.-Ж. Руссо, «Страждання молодого Вертера» Й.-В. Гете, в нарисово-документальних творах М. Карамзіна («Листи російського мандрівника»), Д. Фонвізіна («Записки першої подорожі»). Епістола стає улюбленою формою наукових статей, передмов і післямов Л. Барановича, Г. Сковороди та інших вітчизняних авторів. Органічно увійшла і до творів драматичного роду, дозволивши авторам п'єс жвавіше розвивати сценічну дію («Севільський цирульник») П.-О. Бомарше, «Остання жертва» О. Островського). А в окремих п'єсах, наприклад, у «Підступності та коханні» Ф. Шіллера чи в «Ревізорі» М. Гоголя, епістола ставала навіть основною рушійною силою драматичного конфлікту.

З творів світової літератури, в яких реалізовано епістолярну форму, Шевченко згадував, зокібно, «Листи російського офіцера» Ф. Глинки («Капитанша»), поетичні послання Горація, «Листи з-за кордону» (йдеться

про «Листи російського мандрівника») М. Карамзіна, «Листи з Фінляндії» («Картина Фінляндії: уривок з листів російського офіцера») К. Батюшкова («Близнецы»), роман «Клариса» С. Річардсона («Художник»), в «Прогулке с удовольствием и не без морали» іронізував з приводу кн. «Листування Катерини Великої з паном Вольтером».

Експресивність мови і стилю, настанова на інтимність, орієнтація на конкретного адресата, довірливість інтонації, внутрішній драматизм і психологія – ці особливості епістолярного жанру не могли не привертати увагу Шевченка. Герой повісті «Художник», який має чимало автобіографічних рис, так визначає мету листовного спілкування: «... буду вам писать, как сердце продиктует. И моя простосердечная откровенность пускай пока заменит искусство» (IV, 214) [5].

«Інкорпорація» листа у художній світ поета простежується, зокрема, на прикладах віршованих послань Шевченка «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», «Гоголю», «Марку Вовчку», «До Основ'яненка», «Н. Костомарову» та інших.

До епістолярної форми як домінуючого композиційного принципу репрезентації змісту в художніх творах Шевченко звертається впродовж десятирічного заслання. Саме в цей час для митця, якому «строжайше запрещено рисовать и писать (окроме писем)» (VI, 41), листування було єдиною зв'язуючою ланкою з минулим життям, з близькими людьми та Україною. «Якби вони (друзі-адресати. – В. К.) знали, що єдине слово ласкаве тепер для мене паче всякої радості. – Так що ж, недогадливі» (VI, 47), – із далекого Оренбурзького заслання повідомляє з болем письменник 1 лютого 1848 р. у листі до Андрія Лизогуба на Чернігівщину. «Я как бы от сна тяжелого проснулся, когда получу письмо от кого-нибудь не отрекшегося мене, – читаємо в кореспонденції від 25–29 лютого 1848 р. до В. М. Репніної, – а ваше письмо перенесло меня из мрачных казарм на мою родину...» (VI, 49).

І знов мені не привезла

Нічого пошта з України... –

такими рядками починається одна з поезій названого періоду.

У російськомовних повістях «Близнецы», «Музыкант», «Художник», «Прогулка с удовольствием и не без морали» (всі вони написані Шевченком на засланні) листи, введені в розповідь творів, давали письменникові можливість глибше розкрити психологічну мотивацію вчинків персонажів, діалектику їх душі, переживань, а разом з тим створити яскраві індивідуальні людські характери. Імпровізаційність і спонтанність епістоли, невимущена форма на рації в ній дозволяла персонажам і самому авторові відтворювати душевні поривання, розповідати про свої почуття та сподівання і, таким чином, через суб'єктивне та особистісне бачення дійсності сприяла достовірнішому показу реалій життя.

Здебільшого зміст і форма листів, написаних нібито від імені персонажа повістей, визначаються колом інтересів і стилістикою мови адресата. Обопільні послання несуть в собі крізь призму авторської ментальності і рефлексій суб'єктивний образ епістолярного реципієнта. Адже листування – це насамперед комунікація, взаєморецепція на відстані співрозмовників з різнотипним складом авторської свідомості. Крім того, епістолярна контактність, а, отже, й взаєморецепція автора з адресатом – завжди до певної міри компроміс між тим, хто пише, і тим, до кого адресант звертається. Однак уміння настроюватись на «хвилю» реципієнта, своєрідна здатність відтворювати у своїх листах його образ – надзвичайно рідкісне явище, як, між іншим, і здатність адекватно сприймати співрозмовника. Така багатогранність інтересів автора, психологічна його сумісність з різними кореспондентами характерна, зокрема, для приватного листування Шевченка. Трансформувалася вона і в епістолярній формі повістей Шевченка, написаних російською мовою.

Наприклад, у повісті «Близнецы» письменник наводить обрис одного листа І. Котляревського, привезеного Карлом Осиповичем на хутір Сокири

поблизу Переяслава. Щоправда, на суд читача винесено лише епістолярну формулу звертання із прескрипту кореспонденції («Ласкавиі мої друзі, Никифор Федорович, Прасковья Тарасовна и Степан Мартынович» (IV, 62) та її клаузулу: «Оставайтесь здорови, не забывайте одинокого И. Котляревского.

P.S. Поклонитесь, як побачитесь, доброму моему Степану Мартыновичу Левицкому» (IV, 63).

Зміст листа автор «Близнецов» передає словами наратора твору, усвідомлюючи, що його повість внаслідок цього багато втрачає. І все ж показовим є зауваження Шевченка: «... письмо было писано по-малороссийски» (IV, 62). До сьогодні однак невідомо жодної української кореспонденції І. Котляревського. Проте це зовсім не означає, що таких листів не існувало взагалі. На початку XIX ст. в Україні офіційне листування велося, як правило, російською мовою. Дружнє, інтимне – могло вестися українською, яка дедалі впевненіше входила в побут представників освічених верств. І. Котляревський дотримувався погляду на українську мову як мову національну, здатну виконувати всі належні суспільні функції. Саме тому художній домисел Тараса Шевченка, до речі, завжди скрупульозного у відтворенні життєвих реалій, не розходиться з достовірними свідченнями про особу І. Котляревського. Адже автор «Енеїди», перебуваючи на посаді попечителя полтавських богоугодних закладів, безперечно, в різних справах листувався із простими людьми.

Чітко індивідуалізований епістолярний стиль головних героїв повісті – близнюків. Названі батьки одержують від своїх дітей листи, і через кореспондентські комплекси Зосима та Саватія можна простежити, як чим далі, тим більше вирізнялася вдача адресантів.

Зося від перших листів писав лаконічно й підкреслював, що він майже злидар поміж вихованцями. Подальші епістолярні тексти офіцера Зосима нагадують сухі телеграфні повідомлення й поспіль зводяться лише до вимоги – надіслати йому грошей, причому черствість і жорстокість його звернень до

батьків з кожною новою кореспонденцією посилюється. У його листах немає місця навіть для елементарних проявів синівських почуттів – бодай запитання про стан здоров'я батьків чи стан їхніх справ. Натомість Зосим кидає їм гнівні звинувачення, щоразу абсурдніші в своєму цинізмові: «Через вас, нежные, попечительные родители, должен я оставить гвардию и просить перевода в армию, потому что я нищий, а у вас сундуки трещат от золота» (IV, 73).

У лікаря Саватія листи розлогі, докладні, сповнені почуття поваги до названих батьків і обов'язку перед ними. Стилїстика його епістол, зокрема, арсенал звертань до Никифора Федоровича та Парасковії Тарасівни, віддзеркалює щире ставлення до них («Мои нежные, мои милые родители!»; «Мои милые, мои незабвенные хуторяне!» тощо). Він скромно інформує «хуторян» про власні успіхи, жодного разу не згадавши про свій нужденний побут. Чимало естетичної насолоди дають читачеві епістоли Саватія, написані щиро, з глибоким ліризмом.

Ось, наприклад, один з описів приаральського степу: «Это была ровная, без малейшей со всех сторон возвышенности, степь. И, как белой скатертью, ковылем покрытая необозримая степь. Чудная, но вместе и грустная картина! Ни кусточка, ни балки, совершенно ничего, кроме ковыла, да и тот стоит, не пошевелится, как окаменелый; ни шелесту кузнечика, ни чиликанья птички, ни даже ящерица не сверкнет перед тобою своим пестреньким грациозным хребтом – все, кроме ковыла, умерщвлено. Немо и бездыханно, только сзади тебя глухо стонет какое-то исполинское чудовище – этодвигающийся транспорт» (IV, 106).

Показово, що в кореспонденціях Саватія передані власні враження самого Шевченка часів Аральської експедиції. Щоб переконатися в цьому, варто порівняти щойно цитований уривок з листа літературного героя з приватними кореспонденціями автора «Близнецов». Наведу, для прикладу, лист Т. Г. Шевченка від 1 липня 1852 р. до С. С. Гулака-Артемовського: «Киргизскую степ из конца в конец всю исходил (...). Настоящая пустыня!

Песок да камень; хоть бы травка, хоть бы деревцо – ничего нет. Даже горы порядочной не увидишь – просто, черт знает что! Смотришь, смотришь, да такая тебя тоска возьмет...» (VI, 71–72). Давно помічено, що окремі описи, вживлені в листи Саватія, можна проілюструвати малюнками Шевченка (приміром, «Пожежа в степу», «Джангисагач», «Дустанова могила»).

Наскільки Саватій щирий, простий, безпосередній у своїх кореспонденціях, настільки Зосим одноманітно прагматичний і внутрішньо холодний.

Відстороненість, відчуженість Зосима від названих батьків підкреслюється також його підписами у листах. Без жодних вагань та докорів совісті змінює він українське прізвище «Сокира» на російське «Сокирин», що вже само по собі – «худий знак», як висловився Никифор Федорович.

Бездушний егоїзм офіцера Сокирина, що у своїх посланнях додому тільки вимагає грошей, автор повісті контрастно відтіняє на тлі неадекватної рецепції адресатів-батьків. Прочитавши листа-вимогу («Здесь не Полтава и не тщедушный Переяслав, а, люди добрые говорят, столица. А потому-то мне и нужно на первое обзаведение по крайней мере 300 рублей серебром»), Никифор Федорович кинув його на підлогу «и в досаде сказал: «Только и знает, что денег просит» (VI, 72). Неграмотна ж Парасковія Тарасівна, яка скоропису не читала, а розуміла лише друковані церковні літери, спочатку не повірила, що Зосин лист може бути таким коротким, розгорнула його і навіть перерахувала рядки. До сліз вражена черствістю сина, вона однак уже через кілька днів сама пише церковними літерами «єдиному дитяті» позитивну відповідь: «Зосю мой, орле мой! Выплакала, вымолила я и посылаю тебе деньги, а Никифор Федорович на тебе гневается» (VI, 72).

Епістолярна форма, вкраплена в живу тканину повісті, дає змогу стежити за динамікою характерів близнюків, визначати, якою мірою характер людини формується її вихованням, освітою, оточенням та суспільними умовами, в які вона потрапляє.

У повістях Шевченка листи як засіб заочного спілкування персонажів з приводу різних життєвих колізій дуже розмаїті за змістом. Відповідно їх можна класифікувати крізь призму порушуваних проблем. Так, кореспонденції близнюків, насамперед листи Саватія до батьків («Близнецы»), насичені цікавими епізодами щоденного побуту гімназистів та автора «Енеїди», пізніше – повідомленнями про себе тощо (родинно-побутовий лист).

Крім листів, у повістях Шевченка подибуємо й такі форми спілкування людей на відстані, як листівка, зокрема її різновид – різдвяного вітання. Пише листівку-поздоровлення до своїх батьків Степан Мартинович Левицький («Близнецы»). Бурсацька дійсність зробила з нього ідіота. Але під драною свитою юнака б'ється благородне серце. Зовнішній і внутрішній портрет семінариста, майбутнього вчителя дітей Сокири, змальовано в добродушно-шаржовому плані саме завдяки використанню кореспонденцій персонажа:

«Дражайшие родители!

При отпуске сего листа из северного города, богоспасаемого Переяслава, я остаюсь ваш сын». И, подумавши, прибавил: «Я поздравляю вас с наступающими праздниками и желаю, чтобы вы мне ради рождества Христова прислали хоть ворочок пшена да кусок сала, а из лакомства хоть шкаповые сапоги и...» (IV, 32).

Епістолярним текстам, написаним нібито реальними історичними особами, наприклад, записці В. А. Жуковського до оповідача з повісті «Художник», або інформації про лист кріпака-скрипаля й віолончеліста Тараса Федоровича до композитора М. І. Глинки («Музикант») та ін., Шевченко надає приватно-ділового забарвлення; іноді – офіційно-ділового характеру (згадка про записку секретаря Товариства заохочення художників В. І. Григоровича в повісті «Художник»).

Розлогі листи Степана Осиповича Прехтеля чи Тараса Федоровича до оповідача в повістях «Прогулка с удовольствием и не без морали» та

«Музикант» репрезентують тип дружньої епістоли. Натомість щиро-безпосередні, простодушно-відверті послання молодого художника або поодинокі кореспонденції Михайлова, вульгарного, легковажного та нестримного у своїх висловлюваннях, виокремлюють у дружньому листуванні інтимно-товариський жанровий різновид («Художник»).

І, насамкінець, любовний лист у Шевченка, про факт існування якого читач довідується не через введення конкретного взірця у його творах, а завдяки згадкам про такі листи. Факт відсутності у його повістях любовних листів показовий тим, що в попередній і сучасній тоді літературі (зокрема, в епістолярній прозі сентименталістів і романтиків) любовне листування персонажів займало одне з пріоритетних місць. Шевченко свідомо пориває з набридлими штампами в європейській і російській літературі. Промовиста в даному контексті негативна оцінка «Клариси» С. Річардсона і «Листів російського мандрівника» М. Карамзіна в «Художнику»: «А письма такие сладкие, такие длинные, что из рук вон. И как это достало терпения у человека написать такие бесконечные письма? А письма из-за границы мне еще менее понравились: претензии много, а толку мало. Педантизм и больше ничего» (IV, 214).

А от, скажімо, у повісті «Близнецы» Шевченко лише побіжно зауважує про любовний лист, причому в гротескно-фарсовому плані. Задля яскравішого зображення морального розтління офіцера Зосима письменник вдається до ретардаційного показу «листування» Парасковії Тарасівни з сином. Вражає жорстокість і цинізм Зосима, який у товаристві п'яних офіцерів бездушно називає кореспонденцію з дому любовним посланням від багатой і неграмотної купчихи, нібито його коханки.

Таким чином, епістолярна форма у повістях Шевченка практично не має змістових обмежень. Листи персонажів, уміщені в тканину прозових текстів письменника, несуть в собі відгомін усього, що хвилювало сучасників Шевченка у їх приватному, творчому та громадському житті.

Епістолярній формі притаманна властивість лірики, яка дозволяє авторові, за Арістотелем, «лишатись самим собою». Чи не тому Шевченко, лірик за вдачею, і в прозових творах так часто вдається до епістолярної форми як композиційного засобу, що в «Его-інтонації» епістолярних діалогів між персонажами найбезпосередніше знаходить себе ліричне «Его» самого поета?

Зокрема, в повісті «Музыкант» Шевченкові вдалося завдяки ліричній природі таланту розширити аналітичні можливості розповідної прози. Мова листів талановитого кріпака-музиканта Тараса Федоровича – центрального героя твору (автор повісті не даремно називає його власним іменем, адже доля цього митця з народу у багатьох деталях була близькою до долі самого Шевченка), мало чим відрізняється від мови оповідача. Хіба що набагато емоційніша. Скрипаль-віртуоз вбачає у кореспонденціях не тільки форму комунікації зі співрозмовниками «на відстані». Для нього (власне, як і для самого Шевченка) листування – це одна з форм психологічного саморозкриття, найбезпосередніший приклад «осердченого» ставлення до дійсності, своєрідний внутрішній діалог адресанта зі своєю совістю.

На сторінках листів Тараса Федоровича достовірно і художньо переконливо показано й переказано історію талановитої артистки Марії Тарасевич, яка стала жертвою панської розпусти. Певна спільність трагічної долі цих двох літературних персонажів з долею Шевченка свідчить про типове відтворення безправного становища бідної людини в умовах тогочасної дійсності. Епістолярна форма розкриття сюжету в повісті «Музыкант» – засіб, за допомогою якого формується враження вірогідності описаного.

Художні тексти, в яких використана епістолярна форма, створюються переважно на основі приватних кореспонденцій. Приватні листи – це частина життя людини, по суті, – це «саме життя, схоплене в момент його творення або по гарячих слідах» (П. Попов).

У перших листах адресанта важливе все. І зміст епістоли, і почерк, і якість паперу, навіть часовий інтервал між листами.

Перші кореспонденції художника з однойменної повісті Шевченка до розповідача твору, в образі якого легко впізнати Івана Сошенка, за визначенням самого наратора, нецікаві, одноманітні, схожі на монотонний щоденник школяра. Ніби саме через це розповідач, як він стверджує, не вміщує їх у повісті. Лише в подальших листах, як відзначає суб'єкт розповіді, поступово починає виявлятися «и склад, и грамотность, а иногда и содержание...» (IV, 174). Думки і почуття, висловлені недосвідченим художником, узагальнюються у відступах розповідача («Из этого пространного и пестрого письма я вычитал...» тощо).

Згодом молодий художник у листах повідомляє не лише про те, які він книжки прочитав («Я прочитал уже почти все романы Вальтера Скотта и теперь читаю «Историю крестовых походов» Мишо. – IV, 177), але й висловлює свою думку про них; пише про організацію літературних вечорів у Шмідтів, розповідає, що на них читалось (IV, 184) і т. д.

Цікаво зазначити, що всі композиційні частини повісті (авторська розповідь з викладом змісту, листи молодого художника, листи Михайлова) подаються в творі від першої особи, завдяки чому найповніше реалізується ліричний струмінь. Це явище вже зауважив Р. Гром'як, який писав, що саме завдяки подібному композиційному прийому «дається три точки зору на один предмет (поведінку молодого художника), а на їх перетині виявляється об'єктивний смисл і соціальна зумовленість, і психологічна достовірність того, про що йдеться» [1, 86–87].

Отже, епістолярна форма в повісті «Художник» дала можливість авторові глибше розкрити психологію героїв, діалектику їх душі, почуттів і переживань, відтворити непідробну схвильованість оповіді про трагедію молодого таланту в умовах кріпосницького пекла.

Композиційний прийом «листа» характерний також і для подорожніх записок художника Дармограя – безпосереднього учасника подій в

«Прогулке с удовольствием и не без морали», останній з повістей Шевченка. Наведені тут листи цікаві вже хоча б тим, що попри «езопівську мову» та художній домисел, ідентифікують особу автора, головного героя оповіді, – в особі самого Т. Г. Шевченка.

Епістолярні зразки в повісті нерідко відбивають індивідуальний спосіб мислення поета, відтворюють ту ліричну настроєність, яка була здебільшого притаманна його натурі. Вірші, вміщені у приватних кореспонденціях Тараса Григоровича, зокрема, є тому свідченням. В «Прогулке с удовольствием и не без морали» Шевченко висловлює думку про те, що вірш у листі здатний вплинути на настрій адресата – в даному разі пом'якшити образ, завдану нечемною поведінкою (герой надовго затримався з відповіддю на лист приятеля). «Нужно только написать так, чтобы видна была правда, но правда опоэтизированная» (IV, 388). І оповідач починає лист підібраним відповідно до ситуації віршованим епіграфом. Коли замість однієї строфи він написав весь вірш і в такому тоні продовжив лист, «эффект был необыкновенный» (IV, 388), – зазначає Т. Шевченко. Безперечно, автор повісті й тут спирався на власний досвід ведення епістолярного діалогу.

Як творчий прийом форма листа використана також і в «Автобиографии Т. Г. Шевченко, писанной для «Народного чтения». Використання епістолярної форми або її компонентів у творчості Шевченка є досить помітним і своєрідним художнім засобом.

Деякі науковці звертали увагу на недоліки повістей Шевченка, пов'язані з широким введенням до них епістолярної форми, внаслідок чого втрачається певною мірою та сюжетна напруженість, яка постійно тримає увагу читача, робить твори гранично чіткими і стислими. Зокрема, на думку Л. Кодацької, у повістях «Музыкант», «Близнецы» та «Прогулке с удовольствием и не без морали» чергування розповіді від першої особи з щоденниковими записами головного героя твору чи листування між персонажами, де висвітлювалася подальша доля героїв, «заплутувало

логічний хід життєвих ситуацій, в які потрапляли герої, в яких розкривалися їхні характери» [2, 319].

Насамкінець зазначу, що епістолярну форму не слід ототожнювати з епістолярною літературою, тобто з листуванням історичних осіб, письменників, видатних діячів і т. п. (наприклад, листування Т. Шевченка й П. Куліша, І. Франка й М. Драгоманова, Лесі Українки й О. Кобилянської, В. Винниченка й Г. Косинки та інших митців).

Література

1. Гром'як Р. Повість «Художник» як вияв естетичних поглядів Шевченка / Роман Гром'як // Зб. праць XIX наук. Шевч. конф. – К., 1972. – С. 80–89.
2. Кодацька Л. Ф. Художня проза Т. Г. Шевченка / Л. Ф. Кодацька. – К. : Наук. думка, 1972. – 327 с.
3. Листи до Тараса Шевченка. – К. : Наук. думка, 1993. – 340 с.
4. Письмо к издателю «Русской старины» М. И. Семеvскому // Русская старина. – 1880. – №3. – С. 610.
5. Шевченко Тарас. Повне зібрання творів: У 6 т. / Тарас Шевченко. – К.: Наук. думка, 1963–1964. У тексті статті, посилаючись на це видання, том (римська цифра) і сторінку (арабська цифра) зазначатимемо в дужках.